

12270

891.99

Z-49

ՅԵԱՓՈՒԱԿԱՆ

ԵՐԳԵՐ

2003

Հրատարակող՝ Խն-գրառարներ՝
Գ. Մարտիրոսեանի եւ Կ. Տէր-Սարգսեանի

ՅԻՇԵՅԷՔ

1917 27 - II

ԱԼԼԻԿԱՆԻՐԱԳՈՒ,
ՏՊԱՐԱՆ Ա. ՄԱԼԻՍՏՈՆՆՅՈՒ
1917

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅՆՔ

891.99

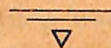
Z 49

u w

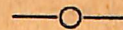
ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ

≡ Ե Ր Գ Ե Ր ≡

7/100
100
100

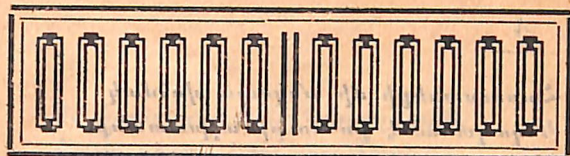

Հրատարակութիւն գրաւորներ՝
Փետր Մարտիտեանի եւ Կամսար Տէր-Սարգսեանի.

Նշանակարան, Տպարան Մալխասեանի
1917

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒՅԵՐԻ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒՅԵՐԻ
7/21 1922
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒՅԵՐԻ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒՅԵՐԻ

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Մ Ա Ր Ս Է Լ Ի Է Զ.

Հրաժարւենք, ընկերներ, հին օրէնքներից,
Նրանց փոշին թափ տանք մեր ոտքերից.
Մենք պաշտել չենք կարող ոսկէ կուռքերին,
Փարշում ենք բռնակալ ժանտ ցարից.

Մենք կերթանք մեր հալածւած

ընկերների հետ,

Մենք կերթանք մերկ, սոված բանւորների

հետ,

Դաւադիր թշնամուն մենք միշտ կանարգենք:

Ու կուի նրան դուրս կրքարշենք:

Դէ՛հ ելիր, բողոքիր, այ բանւոր

զատակարգ,

Դէ՛մ ելէ՛ք թշնամուն, կուեկու,

ջան եղբայրք,

Թող գրո՛հ տայ ամբողջն անվախ քաջ:

Առաջ, առաջ, առաջ ..

Հարուստների մի անկուշտ վոհմակ
 Կողոպտում է քո սուրբ աշխատանք,
 Եւ պարարտացած դառն քրտինքովդ,
 Խլում է հացի վերջին կտորդ.
 Սովամահ եղիր՝ որ զւարճանան,
 Սովամահ եղիր՝ որ խիղճ, պատիւ
 Խապած մոռցած կեանքի խնջոյքում,
 Ամօթաբար քեզ ծաղրի հանեն:

Դէհ ելիր, բողոքիր... և այլն:

Դու հանդիստ կունենաս լոկ գերեզմանում,
 Օր չանցնի՝ հարկերը չաւենան,
 Վամպիր ցարը կըտանջի քեզ իր զնդանում,
 Վամպիր ցարը կարօտ է քո արեան.
 Նրան պէտք են բիւր զինուորներ—
 Դուրս քաշիր, տուր նրան զաւակիդ,
 Նրան պէտք են խնջոյք, պալատներ—
 Տնւր նրան հիւթերը ջիղերիդ:

Դէհ ելիր, բողոքիր... և այլն:

Քաւ է, որքան ցաւ կըրեցինք մենք,
 Այսուհետ պիտ կուենք հանապազ,
 Հիւսիսից սկսած մինչև Արևելք,
 Վօլգայից մինչև հեռաւոր Կովկաս—
 Մեր ոսոխ թշնամի հարուստներին
 Եւ վամպիր ու դաժան բիրտ ցարին,
 Զարկ, ջարդիր նզոված այդ չարերին,
 Մինչ փայլի արեւը նոր կեանքին:

Դէհ ելիր, բողոքիր... և այլն:

Եւ կըշողայ արնոտ արշալոյսին,
 Արեւ սիրոյ, եղբայրութեան,
 Նա գնւած արնով ժողովրդին,
 Պիտ հասցնի նորան երջանկութեան.
 Եւ կըզայ օրը սուրբ ազատութեան,
 Բռնութիւն և չարիք ընդմիշտ կըկորչին,
 Եւ համայն մարդկութիւն սերտ միացած՝
 Վեհ աշխատանքին ջերմ կըհանգչին:

Դէհ ելիր, բողոքիր... և այլն:

ԹԱՂՄԱՆ ՔԱՅԼԵՐԳ.

Դուք օրհասական կուում զոհեցիք,
Ամբոխի սիրով անկեղծ տոգորւած,
Դուք ջանացիք վերջին շունչ տալ նրան,
Տեսնել նրա կեանք, պատիւն ազատւած:

Խոնաւ բանտերում հալումաշ եղաք,
Անխիղճ դատաստան ձեր դէմ վճռեցին,
Ոսոխ, դահիճներ անողոք, արնախում,
Շաշող շղթաներ ոտքիտ կռեցին:

Իսկ բռնակալը իւր ճոխ պալատում,
Վախը գինիով է ուզում մարել,
Բայց օրհասի երկաթեայ կուռ աջը
Մահւան խիստ վճիռ է նրան գրել:

Կընկնի բռնութիւն և կզարթնի
ամբոխը—
Քաջագօր, ազատւած և երջանիկ...
Իսկ ձեզ՝ բարի երթ, ընկերներ,
ձեր գործը
Ազնիւ, վեհ տարաք ձեր ճանապարհին:

Ձեզնից յետոյ կըզան նոր, թաքմ
մարտիկներ,
Պատրաստ կուելու անձնազոհ քաջեր.
Դէհ բարձր մնաք, դէհ բարձր մնաք,
Ձեր վսեմ ուղին զուք պատուով անցաք:

* * *

Ազատ Աստուածն այն օրից,
Երբ հաճեցաւ շունչ փչել,
Իմ հողանիւթ շինւածքին
Կենդանութիւն պարգեւել.
Նս անբարբառ մի մանուկ
Երկու ձեռքս պարգեցի
Նւ իմ անզօր թեւերով
Ազատութիւն գրկեցի:

Մինչ գիշերը անհանգիստ
Օրօրոցում կապկապած
Հալիս էի անդադար
Մօրս քունը խանգարած.
Խնդրում էի նրանից
Բազուկներս արձակել.
Նս այն օրից ուխտեցի
Ազատութիւնը սիրել:

Թոթով լեզւիս մինչ կապերը
Արձակեցան, բացեցան,
Մինչ ծնողքս իմ ձայնից
Խնդացին ու բերկրեցան,
Նախկին խօսքն, որ ասացի
Ձեր հայր, կամ մայր, կամ այլ ինչ,
«Ազատութիւն» զուրս թաւ
Իմ մանկական բերանից:

«Աղատութիւն» ինձ կրկնեց
 Ճակատագիրը վերեւից,
 «Աղատութեան» դուն զինուոր
 Կամիս գրեւել այս օրից:
 Ո՛հ, վշտոտ է ճանապարհը,
 Քեզ շատ փորձանք կսպասէ:
 Աղատութիւն սիրողին
 Այս աշխարհը խիստ նեղ է:

—Աղատութիւն,—գոչեցի,
 Թո՛ղ որոտայ իմ գլխին
 Փայլակ, կայծակ, հո՛ւր, երկնից,
 Թո՛ղ դաւ դնէ թշնամին:
 Ես մինչի մահ, կախաղան,
 Մինչև մահու անարգ սին,
 Պիտի գոռամ, պիտ կրկնեմ
 Անդադար աղատութիւն:

Միմայել Նալբանդեան.

Շ Է Մ Ք Ը.

(Արձակ բանաստեղծութիւն)

Տուրգենևից

Ես տեսնում եմ հսկայ շինութիւն:
 Նախապատի նեղ դռնակը բաց է բոլո-
 քովին:

Գոնակի խորքում թանձր խաւար:
 Բնորձը շէմքի առաջ կանգնած է մի աղ-
 ջիկ... ուռւ աղջիկ:

Ստոնամանիք է շնչում անթափանցե-
 լի խաւարից և նրա սարսուռ ազդող հո-
 սանքի հետ միասին շինութեան խորքից
 լսում է մի խոճ, դանդաղ ձայն.

—Օ՛, դո՛ւ, որ կամենում ես անցնել այս
 շէմքով, գիտե՞ս, արդեօք, թէ ինչ է սպա-
 սում քեզ:

—Գիտեմ,—պատասխանում է կոյսը:

—Ցուրտ, քնդց, արգահատանք, ծաղր,
 ատելութիւն, վիրաւորանք, հիւանդութիւն...
 նոյն ինքը՝ մահը:

—Գիտեմ:

—Անջատումս, կատարեալ միայնակու-
 թիւն:

—Գիտեմ. ես պատրաստ եմ, ես կըտա-
 նեմ բոլոր հարւածները:

—Ո՛չ միայն թշնամիներից, այլ և աղ-

գականներին, բարեկամներին:

— Եւ նրանցից:

— Լաւ, դու պատրաստ ես և զոհելի՞ս:

— Այո:

— Անհետ զոհելի՞ս. դու կը կորչես և ոչ ոք չի իմանալ անգամ, թէ ում յիշատակը տօնի:

— Ինձ պէտք չէ շնորհակալութիւն, և ոչ էլ խղճահարութիւն, հարկաւոր չէ ինձ և ոչ մի անուն:

— Պատրաստ ես դու անգամ յանցանք գործելո՞ւ:

Աղջիկը խոնարհեցրեց գլուխը:

— Պատրաստ եմ և յանցանք գործելու:

Ձայնը խեղճ չհարունակեց իր հարցերը:

— Գիտես, — խօսեց նա վերջապէս, — դու կարող ես հիասթափւել նրանից, ինչին հատուած ես այժմ, կարող ես ուշի գալ, որ մոլորւել ես և իզուր կորցրիր մատաղ հասակը:

— Գիտեմ ես և այդ, բայց այնուամենայնիւ, ուզում եմ մտնել:

— Մտի՛ր:

Աղջիկը անցաւ շէմքի վրայից և ծանր փակը շառաչեց նրա յետևից:

— Յիմա՛ր կիներամատ, — մոնչաց մի ոմե նրա յետևից:

— Ա՜հա՛րք կին, — որպէս պատասխան՝ լռուեց այլ տեղից:

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՔԱՅԼԵՐԳ.

Անվանի ընկերք, քայլենք շար-շար,
Կուռւմ հոգով ամրանանք,
Ազատութեան վեհ ճանապարհ*
Կրծքով հարթենք մեզ համար*:

Մեր օրընդ՝ աղքատութիւն,
Մեր ծնողը՝ աշխատանք,
«Եղբայրութիւն, ազատութիւն» —
Այս լինի մեր դաւանանք:

Շղթաներում շատ տանջեցինք,
Շատ էլ քաղցած մնացինք.
Սև օրերը անա անցան —
Հասաւ ժամը հատուցման:

Ժամ է այժմ էլ գործի դիմել,
Իէպի կոիւ սլանալ.
Մեզ՝ քաջերիս, չէ էլ վայել
Ցարից երբէք վախենալ:

Այն, ինչ պահում էր նոցա գահն —
Գործն է ձեռքի բանւորի.
Ինքներս ենք լցնում փամփուշտներ,
Հրացաններին կապում սլին:

Տաղալենք մեր հօր բազկով
Գահը բռնակալ ցարի,
Եւ մեխենք մայր հողի կրծքին
Ալ դրօշն աշխատանքի:

* Ամեն տան երրորդ և չորրորդ տողերը կրկնել:

ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՐԱՆՈՒԹՅԱՆ.

Ելէք, անէծքի նշաւակներ՝
 Քաղցի, ճորտերի ողջ աշխարհ.
 Եռում է զայրոյթից մեր սրտեր
 Մահաւան կռիւ մղելու համար.
 Բռնութեան աշխարհը մենք կաւերենք
 Հիմնովին, ու մի նոր աշխարհ նորա տեղ.
 Մերը մենք պիտի հիմնենք,
 Ով ստրուկ էր՝ նա պիտ զառնայ տէր:

Այդ կլինի և՛ վերջին

Եւ վճռական մարտ,

Դստերնացիօնալին

Կըյարի ամեն մարդ:

Ոչ ոք չի տալ մեզ փրկութիւն,
 Ոչ ցարը, ոչ հերոսը և ոչ Աստուած,
 Ինքներս կըստեղծենք մեզ ազատութիւն
 Մեր հսկայ ոյժով մենք սերտ միացած.
 Որ տապալենք մենք բռնութիւն
 Ու ձեռք բերենք երջանկութիւն,
 Կոփենք, եկէք, բորբոքենք կրակ,
 Քանի դեռ երկաթն է տաք-տաք:

Այդ կլինի և՛ վերջին

Եւ վճռական մարտ,

Ինտերնացիօնալին

Կըյարի ամեն մարդ:

Մենք ենք միայն տէրն աշխարհի,
 Հօր զօրքը աշխատանքի.

Մենք պիտ լինենք տիրողը երկրի,
 Իսկ տղրուկները՝ երբէք, երբէք.

Եւ թող պայթի անեղ որոտ,

Դահլիճ գազանների գլխով,

Ծագի մեզ համար արև մի նոր,

Փայլի իր սուրբ ճառագայթով:

Այդ կլինի և՛ վերջին

Եւ վճռական մարտ,

Ինտերնացիօնալին

Կըյարի ամեն մարդ:

ՈՒԹ ԺԱՄ.

Աղպէրք, էլ ոյժ չըմնաց մեր մէջ,
Մենք չափազանց շատ յողկեցինք.
Կեանքի համար կուեի անվերջ—
Սա էլ կեանք է, որ քաշեցինք:

Օ'դ ենք ուզում, կարմիր արև,
Ծաղիկ, աղբիւր, անուշահամ.
Ազատ, վստահ, ելէք յայտնենք՝
Պահանջում ենք միայն ութ ժամ:

Գործարանում ու հանքերում,
Ամբոխի մէջ, ժողովներում,
Հուժկու ձայնով դուք կոչ արէք՝
Պահանջում ենք ամենուրեք—

Ութ ժամ աշխատանք,

Ութ ժամ՝ քուն,

Ութ՝ հանգստութիւն:

Դաշտում անգամ մեր եղները,
Թռչունները ջինջ եթերում,
Սար ու քօլում գազանները՝
Բաղդաւոր են մեզնից ապրում:

Թէ այդպէս է, էլ ինչո՞ւ ենք
Ապրում, եղբարք, այս աշխարհում:

Եկէք, շարք-շարք միանանք մենք,
Մեր պահանջը կուով տանենք:

Կուով տանենք, այդպէս ցոյց տանք
Թէ ոչ ոքից չենք վախենում.
Հուժկու ձայնով, դէհ, կոչ արէք,
Պահանջում ենք ամենուրեք՝
Գործարանում ու հանքերում,
Ամբոխի մէջ, ժողովներում,

Ութ ժամ աշխատանք,

Ութ ժամ՝ քուն,

Ութ՝ հանգստութիւն:

ՎԱՐՇԱՎԵԱՆԿԱ.

Շաշում. ևն սխերիմ հողմերն անընդհատ,
Սև, մութ ոյժերը կատաղի ճնշում,
Նորանց դէմ վարում ենք օրհասական մարտ,
Անյայտ մի վիճակ է մեզ դեռ սպասում.
Բայց մենք կը պարզենք անվախ ու հպարտ
Ռազմի դրօշակը՝ բանւորի ազատ,
Դրօշակը մեծ գործի ժողովրդական,
Յանուն նոր կեանքի՝ սուրբ ազատութեան:

Դէպի մարտ արեան,
Արդար, սրբազան,
Քայլեցէք առաջ,
Բանւորներդ քաջ:

Մեռնում է մեր օրում բանւորը սովից,
Բնկերներ, միթէ էլի համբերենք,
Մեր անվախ կարիչները կախաղաններից
Հերոսին վայել՝ չեն սարսիլ երբէք.
Բնկենլով յանուն վեհ գաղափարի,
Չեն կորչի անհետ պատւի զոհերը,
Նոցա անունները երգերով պանծալի
Գը յիշեն յետնորդ մեր սերունդները:

Դէպի մարտ արեան,
Արդար սրբազան,
Քայլեցէք առաջ,
Բանւորներդ քաջ:

Ատելի է թագը բռնակալներէ,
Ամբոխի շղթան միայն պաշտելի,
Նորա արիւնով ողողած գահերը
Մեր ոտիսների արեամբ կը ներկենք.
Վրէժ ու հիւ անողոր բոլոր պիղծերին,
Բանւորի արեան կարօտ ցեցերին.
Վրէժ, վրէժ ու մահ՝ բոլոր հարուստներին,
Մօտ է յաղթութեան ժամը փառաւոր:

Դէպի մարտ արեան,
Արդար, սրբազան,
Քայլեցէք առաջ,
Բանւորներդ քաջ:

41826
1001

Դ Ր Օ Շ Ա Կ Ը.

Գ. Վեափիմից.

Երազ տեսայ՝ թէ զարկւած եմ կուր մէջ,
 ու արնաքամ եղած վէրքից,
 Կամաց ընկնում... գլորւում եմ իմ դիրքից,
 Եւ դրօշը ցօղւած իմ ջերմ արիւնով—

վայր եմ ձգել իմ ձեռքից...

Եւ դո՛ւ, քոյրիկ, այդ նեղ ժամին վրայ
 հասար, նրան իսկոյն փրկիցիր,
 Ռմբոխի մէջ նորից հպարտ պարզեցիր.
 Տեսայ ես քեզ առիւծի պէս խոյալով
 Ձգտում էիր դէպի առաջ ամբոխի հետ
 գրոհ տալով,

Մինչ որ ընկար, որպէս և ես...

Եւ դրօշը ներկւեց քո ջերմ արիւնով:
 Ա՛խ, ես տեսայ՝ ինչպէս նորից անվհատ,
 Խիզախ, եռուն ամբոխի մէջ մեր

դրօշը հարազատ,

Ընկերները մի վայրկեանում արնոտ

ձեռքիցդ են առնում,

Նորից կուր մէջ նետուելով և՛ բաղխում

են և՛ մեռնում...

Եւ դեռ երկաթ ծածանւում էր մեր

դրօշը մարտական,

Քաջի նման մերթ բարձրանում, մերթ

ընկնում.

Եւ նրա ալ թևերի մէջ իմ արեան հետ
 առնական,
 Տեսնում էի՝ դեռ չըստաւած քո արիւնն
 էր շողշողում...

Կամ ինչպէս թափով ծառս-ծառս է
 լինում ցասկոտ փոթորիկ,
 Հսկայ ծառերին չոքէ-չոք անում
 զարձնում խաղալիք.
 Մինչ որ տեղում է հեղեղը վայրագ—
 և ինչպէս փրկանք
 Ծանրը երկունքից ազատում աշխարհ.
 Բնութիւնը յաղթ ժպտում է ապա
 պայծառ արեգին—
 Որպէս պատասխան չար արհաւիրքին...

*

Լըսէ՛լ ես, ընկեր, ծննդականի ճիշդ
 յուսահատ,
 Որ գալարելով արգանդի ցաւից պոռում
 անընդհատ...
 Վերաւոր ընկած այն էգ առիւծն է
 այնպէս մոլորում,
 Նրկունքի ժամին մեծ ապատութեան
 օգնութեան կանչում.
 Կեանքի և մահու պայքարը մղող
 այն մայրն է տանջող...
 Ժսկ երբ հասնում է յուսոյ բողբոլ
 ժամը փրկաւէտ,
 Տեսէ՛լ ես, ինչպէս այդ խորհրդաւոր
 վեհ պայթումից յետ
 Մի վսեմ, խաղաղ մայրական ժպիտ—
 որպէս վառ յակինթ
 Փայլում է նրա արնոտ շրթերում—
 զէմքը զարդարում...

*

Այդպէս պիտ լինի և այն վեհ ժամը
 Ցեղափոխութեան,
 Երբ որ կըբաղխեն իրար հակառակ
 երկու ախոյեան.
 Ալիքի նման պիտի մոլորնչան երկու
 հըզօր ոյժ,
 Սշխարհը ցընցեն ու զարձնեն կործան
 կարգերը վատոյժ.
 Վայրագ հեղեղին, շանթ ու փոթորկին
 տեղի պիտի տայ հեղեղ ցընծութեան,
 Նրկունքի միջից մանուկը ծնի՛ մեծ
 ազատութեան...
 Ընկեր իմ, ընկեր, հեռու չէ օրը,
 այսօր չէ՛ վաղը
 Նա պիտի լինի անխուսափելի...
 Պատրաստվիր կրծքով ընդունել նրան...

ՄԷ՛Կ ԷԼ, ՄԷ՛Կ ԷԼ...

Հէ՛յ, ձեզ մատաղ, բանւո՛ր տղերք,
Մէկ էլ, մէկ էլ, մի զարկ տւէք.
Մի զարկ տւէք ցարի գահին,
Որ խորտակւի նա հիմնովին:

Միահամուռ մեր ջանքերով,
Հերոսների արեան գնով,
Թէն ընկաւ ցարն իր գահից
Բայց չի ջարդւած միանգիծից:

Այժմ էլ ցարն է մեզ ազաչում,
Որ խնայենք վերջին շնչում.
Բայց ձեզ մատաղ, բանւոր տղերք,
Մէկ էլ, մէկ էլ, մի զարկ տւէք,
Մի զարկ տւէք ցարի գահին,
Որ խորտակւի նա հիմնովին...

Смѣло, друзья, не теряйте!

Առաջ, ընկերք, մի՛ վհառւէք,
Անվախ նետենք դէպ կռիւ.
Մայր-օրրանը եկ, ազատենք,
Փրկենք մեր կեանքն ու պատիւ:

Թէ պատահի, որ մենք մեռնենք
Աքսորում կամ բանտերում,
Գործն է անմահ՝ այն կը թողնենք
Սերունդների սրտերում:

Թող բանտերում մերոնք մաշեն,
Թող այրեն մեզ կըրակով,
Աքսորավայր թող մեզ տանեն—
Պատժեն մահով, տանջանքով:

Թէ պատահի, որ մենք մեռնենք
Աքսորում կամ բանտերում,
Գործն է անմահ՝ այն պիտ թողնենք
Սերունդների սրտերում:

Խեղճ ամբոխը հեծում, տնքում,
Զարչարում է, հառաչում.
Իր ձեռքերը մեզ է մեկնում,
Օգնութեան է մեզ կանչում:

Թող պատահի, որ մենք մեռնենք
Աքսորում կամ բանտերում,

Գործն է անմահ՝ այն կըթողնենք
Սերունդների սրտերում:

Կըզայ ժամը ազատ օրի,
Ամբոխը մեզ կ'երգէ հիմն,
Բարի խօսքով միտ կըբերի
Ու կայցելի մեր շիրիմն:

Է՛հ, թո՛ղ լինի, որ մենք մեռնենք
Աքսորներում, հանքերում,
Գործն է անմահ՝ այն պիտ թողնենք
Սերունդների սրտերում:

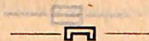
ՄԱՅԻՍԻ ՄԷԿԸ.

Գարնան յուսատու, այս ուրախ օրին
Դուրս ելէք խումբ-խումբ, բանւոր
ընկերներ,
Եւ ողջոյն տալով դաշտ ու ձորերին,
Երգէք ձեր ազատ, տօնական երգեր:

Գոռ արձագանքը ձեր յաղթ երգերի,
Թո՛ղ սարսափ ազդի թշնամու սրտին.
Թո՛ղ ցընցի հողին բռնաւորների,
Հանգիստը խլի ճընշող հարուստին:

Գարնան անդրանիկ մեր այս տօն օրին
Պահ մի մոռանանք վիշաք բանւորին.
Մեր ցաւն ու հոգսեր սար ու ձորին տանք,
Նզատ երգերով գովենք աշխատանք:

Եւ թո՛ղ խլանայ ձայնը բռնութեան—
Աղմուկ չըլուի գործարաններից.
Նյսօր մեր տօնն է վեհ գիտակցութեան—
Թո՛ղ պայթի աղան յամառ զայրոյթից:

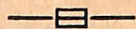
ԵՍ ՁԵՁ ԱՍՈՒՄ ԵՄ...

Յս ձեզ ասում եմ, կըգայ այն օրը,
 Երբ ամեն մի մարդ—աղա թէ բանւոր
 Իր աշխատանքի կըդառնայ տէրը,
 Ու ազատ, անհոգ, կապրի բաղդաւոր:

Նենգաւորների դժնդակ սրտից
 Պիրքը մարդկային կըկորչի անհետ,
 Կըլուի «եսը» շանթաւած ամօթից
 Յւ գայլն ու գառը կապրեն իրար հետ:

Ու էլ չի տիրիլ անարգ ըստակը,
 Մարդուն մարդոյ դէմ չի գինիլ անվերջ-
 Սմբիոն կենի արդար վաստակը,
 Իրար յօշոտող կուին կտայ վերջ:

Յս ձեզ ասում եմ—մօտ է այն օրը...
 Թո՛ղ ըստուկներին թւայ այդ երազ-
 Նրան կը հասնի կուտղ բանւորը,
 Մարտնչողների է դա հէզ մուրադ:

ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻՆ.

Ծնւած արգանդից ծով տգիտութեան
 Բայց գիտակցութեան դու աւետարե՛ր,
 Առաջինն եղար յեղափոխութեան
 Նշան տւողը, այ բանւոր աղպէր:
 Կեանքի անիւը շարժող վիթխարի,
 Չուզեցար մօհտանջ լինել նամարդին.
 Ու նետեց մուրճը բազուկդ արի,
 Գործադուլ գուժեց անարգ հարուստին.
 Հարուստը սոսկաց... և զիջեց կամքիդ,
 Եւ հըզօր բազկիդ-

Ա՛յ, երկաթ մաճիդ դուրբա՛ն,
 Բանւո՛ր ջան:

ԺՀաց Մորիսը, հէնց որ իմացաւ
 Աջաին լուրը քո յաղթանակի,
 Եւ վրէժն արեամբ լուծել կամեցաւ.
 Բայց դու զայրացար, որպէս փոթորիկ,
 Չուզեցիր զիջել յաղթը անդրանիկ,
 Ու կըլուի ելար ընդդէմ բռնութեան,
 Ցանուն նամուսի—պատւի անունով
 Չոհերի գընով.

Հէ՛յ, քո թասիբին դուրբա՛ն,
 Բանւո՛ր ջան:

Բովլած հնոցում քաղց ու կարիքի,
 Սովոր բանտերի, բիրտ հալածանքի,
 Շատ էս զիմացել—զիմացիր էլի
 Սղախը սիրելի,
 Հաւատ ունեցիր յաղթիդ վերջնական.
 Սյուսր չէ՛ վաղը, վաղը չէ՛ միւս օր
 Քոնն է ապագան.
 Ի՛հէ՛, ջերմ հաւատիդ ղուրբան,
 Բանւո՛ր ջան:

ՄԵՌԱՆ—ՉԿՈՐԱՆ...

Խնչպիսի՛ հերոս ընկերներ մեռան,
 Մեռան՝ չըկորան...
 Կրակն էր ցայտում նրանց աչք-ունքից
 Շանթը՝ շրթունքից,
 Նրբ խօսում էին ծով ամբոխի մէջ
 Վիշտ ու կարիքից.
 Վրէժի, ցասման հրով բորբոքած.
 Նոքա բեմ ելան
 Եւ բեմը դարձաւ արիւնով ներկւած՝
 Զոհերի սեղան.
 Խնչպիսի՛ հերոս ընկերներ մեռան...

Այսօր բանտերում, վաղը՝ աքսորում,
 Միւս օր կախաղան
 Հանելու համար դահիճը դաժան
 Վացինն է սրում.
 Բայց հերոսների շուրթերից սեղմւած
 Նզովք չէ լսում,
 Բաժակն են ըմպում վերածընութեան՝
 Սիւներին կախւած.
 Ու հիմնը երգում յեղափոխութեան՝
 Հպարտ շղթայւած.
 Խնչպիսի՛ հերոս ընկերներ մեռան...

Հէյ, աղաաութեան անպարտ զինուորներ,

Դուք որ անխռով

Ներկեցիք փողոց ու գործարաններ

Ձեր տաք արիւնով,

Նոյն վայրում այսօր ջահել-ջիւաններ

Ըմբոստ շարքերով

Ձեր գովքն են անում... ձեր թափած արեամբ

Մեռում, ամբանում...

Նւ գերթ անմահներ՝ երդում ձեր անւամբ

Ու հպարտանում.

Որ դուք յիրաւի պատուով, վեհութեամբ

Ձեր գործը տարաք,

Մեռած, չըկորած...

Ա Շ Ո Ւ Ղ.

Ասի՛ աշուղ, ան չունգուրըդ, մեզ բան

ասան սրտալի՛,

Կարօտ ենք քու անուշ ձէնին, մի

բան ասան սրտալի՛

Սրտի խօսք ենք ուզում քեզնից,

որ վեր հանի մեր հոգին,

Ա՛ն չունգուրըդ, դարդոտ աշուղ,

մեզ բան ասան սրտալի՛

Գիտենք, որ դու միշտ տանջւում ես

հազար ու մի ցաւերով,

Հայրենիքիդ խոր խոցերը համարում

ես դարերով.

Ձեռ լանայ էդ խոցերը արտասուէքի

ծովերով...

Ա՛ն չունգուրըդ, ցաւո՛տ աշուղ, մեզ

բան ասան վշտալի՛

Լուռ մնալով մեր վէրքերին դու չես

անի դեզ դարման.

Արար-աշխարհ գիտի՛ չըկայ մեր

դարդերին չափ, սահման.

Մնջութիւնն էլ նշան հօ չի՞ մի գովելի

յատկութեան—

Ա՛ն չունգուրըդ, մեզ բան ասան, թող

խօսքդ ընի ցաւալի՛

էղպէս խօսքեր շատ ենք լսել,
 էլ կըլսենք անտրտունջ,
 Մեր չըխօսկան ընկուցն է՝
 ֆնացել ենք անտէրունջ.
 Լաւ է ազատ լաց ընիլը, քան դարդ
 տանիլն անմոռնչ,
 Սա՛ւ լսենք, ի՛նչ անենք, որ խօսքըդ
 կ'ըլնի ողբալի:

Տեսնում ես, որ մենք թմրած ենք,
 քունն անուշ է մեզ թըլում.
 Է՞ր էս դուն էլ մեզ բոլորիս մաշող
 քընիցն յաղթըլում.
 Ա՛ռ չունգուրդ, տո՛ւր լարերին, կրակ
 վառի՛ր մեր սրտում,
 Մեզ ամենիս նոր շունչ տուղ մի
 բան ասան սրտալի:
 Յովհ. Յովհաննիսեան.

* * *

Ո՛հ դու ազատ խօսք, ո՛հ դու
 անմահ խօսք,
 Լուսատու դու ջահ անցեալի մըթնում.
 Դարեր շարունակ, մաշեցիր գերի—
 Շղթաների տակ աքսորում, բանտում:

Դատապարտեցին և հալածեցին,
 Տրորեցին ոտքով և հայհոյեցին,
 Այրում էին քեզ դահիճի ձեռքով—
 Բայց չըլեցիր՝ ազատ հընչելով:

Ո՛հ դու ազատ խօսք, ո՛հ մեծասքանչ խօսք,
 Չար անգղի ճանկում գերի դարերից,
 Քարափին դաժւած սուրբ Պօմեթէոս,
 Զգտում ես՝ թըռչել դաժան շըղթայից:

Բայց կընկնի շըղթան ու դու կըթռչես,
 Եւ ճըշմարտութեամբ ու սիրով ուժեղ,
 Արեւագի հետ աշխարհի վերայ
 Յաղթական գոչով քո երգը կ'երգես,
 Որպէս Աստուծոյ ցընծագին որոտ:

Օ Ձիւմնա — Թարգ Դ. Մ.

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԶԱՆԳ.

Ազատութեան զանգ, դու վե՛հ զօղանջէ,
 Կովկասեան վրսեմ, վէս բարձրունքներից,
 Բնչպէս մըրըրիկ շաչէ, շառաչէ
 Մինչև սիգապանծ ազատն Մասիս:

Անհուն վրէժի և ըմբոստացման,
 Ֆե բուն ցասման բարբառը հընչէ,
 Ժողովուրդների անկախ, ինքնիշխան՝
 Դաշն ազատական խըրոխտ զօղանջէ:

Լեռներից խըրճիթ, և ձորերից-ձոր,
 Կը ոըրտերից-սիրտ ձայնըդ թո՛ղ թըռչի,
 Կը ընդվըզումի պատգամըդ հըզօր
 Յաւիտեան անլուռ, երբէք թող չհանգչի:

Ըմբոստ ոգիներ, թիւ առէք, հասէք,
 Կը զանգահարենք ամո՛ւր, միահամո՛ւռ,
 Զանգն ազատութեան զանգահարեցէք,
 Կովկասի համար, հանուր, ընդհանուր:

Ա. Խաճակե սն.

ՈՂՉՈՅՆ ՁԵԶ.

Ողջունո՛ւմ եմ ձեզ, ով ժիր դուրթանի
 չարքանջ հերոսներ,
 Որ թէ որոտի, թէ տապ արևի
 ճաճանչների տակ
 Ոյժով խլում էք ազան, կոշտ հողից
 Ձեր հացն ու վաստակ:

Ողջունո՛ւմ եմ ձեզ, ով աշխատանքի
 անխնջ հսկաներ,
 Որ գիշեր ցերեկ հազիւ շնչելով
 լեռնահանքերում,
 Քլումսդ էք մխում խաւար, անիծեալ
 Հողի շերտերում:

Յանկարծ չարագուժ ջըրի վըշնցը
 լուեց մօտիկից,
 Վայրկեան—և ահա կամարը անյաղթ
 տապալեց ուժգին,
 Զոհի դիակն է լողում անդրնդում,
 Ողբում անմեկին:

Բայց և՛ ձեղքւած է ու բացւած կուրծքը
 յամառ, լերկ սարի
 Եւ շոգեկաթսան վազում է միջով
 յաղթական անցքով,
 Եւ արշալոյսին դիմաւորում է
 Ողջագուրանքով:

Ողջո՛յն ձեզ, ողջո՛յն, հոյակապ խելքի,
մաքի ասպետներ,
Թշառ ամբոխի դուք նահատակներ,
ուղեցոյց աստղեր—
Որ չարիքի դէմ միշտ կոչ էք անում
Անվիրջ մարտ մղել:

Ողջո՛յն և նոցա, որոնք տոգորւած
ազնիւ վաստակով—
Հալւում են, մաշւում հանգիստ չիմացող
անյայտութեան մէջ—
Զեզ, «ոգով արի» ցրւած եղբայներ,
սրտով դողդոջուն
Օրհնանք և ողջոյն:

* *
*

Ողջունո՛ւմ եմ ձեզ, երկաթի կրծքեր,
Որ մինչև դադաղ անընդհատ գործում
Ու չէք էլ յոգնում խուլ ժխորի մէջ—
Արհեստանոցում:

Ողջո՛յն և նոցա, որոնք գտնում են
Միակ ափսոսանք աշխատելու մէջ.
Զուծի, քրլունգի, մաքի զինւորներ,
Զեզ ողջո՛յն անվիրջ—

Տեսնում եմ ահա՝ վաստակւորներ,
Նիրհում են յոգնած, քնով կախարդւած՝
Անթիւ նաւերի լցւած կմախքներ,
Ալիքից ջարդւած:

Բոկոտն մանուկներ, ծերուկ ճակատներ,
Սովալըլուկներ ու հաշմանդամներ,
Թոքախտաւորներ, գունատ, վշտահար
Քայլում են յամառ:

Նրանց ձայները լսում եմ հեռից,
Նրանց ճանաչում ծանօթ բռնեղից,
Նրանց աղմուկով—որ մօտ է սրտիս—
Հրճւում է հոգիս:

Ո՛վ աշխատանքի անպարտ հերոսներ,
Ես ձեզ եմ երգում, ձեր սերտ միութեամբ
Ընդ միշտ եղէք մեծ, կուեցէք քաջ-քաջ—
Կեանքըն է շատ կարճ:

Օրհնւած վաստակի մայր-անդաստանին,
Կանգուն թէ ընկած նահատակներին
Կփայլեն անմահ աստղեր, արեգակ,
Որպէս Աստուծոյ աշալուրջ հայեացք:

Աղա Նեգրի.

ՍԱՐՆ Ի ՎԵՐ.

Դէպի վեր, դէպի վեր... Անվերջ է ուղիս—
Յողմեցան բազուկներս այս կուռումն անդօր,
Սպառեցաւ և վերջին ոյժն էլ ծընկներիս—
Դէպի վեր, սարն ի վեր, քաջասիրտ
զինուոր:

* *

Աւելի կարծրանան թող այս սև ժայռեր,
Աւելի թող սպառնայ անդունդն անաւոր,
Դեռ շունչ կայ բերանումս, շարժումս
են ձեռքեր—
Դէպի վեր, սարն ի վեր, ո՛վ արի զինուոր:

* *

Դեռ հեռու է կատարն անամպ ու յստակ,
Բայց եթէ չըհասնենք այնտեղ մենք այսօր,
Վաղն այնտեղ ենք անշուշտ, մերն
է յաղթանակ—
Դէպի վեր, սարն ի վեր, անվեհեր զինուոր:
Յսվե՛. Յովհաննիսեան.

ԲԱՆԻՈՐԱԿԱՆ ՄԱՐՇ*)

(Նւէր Հայ բանւորներին)

Թո՛ղ փըշրի լուծը անարգ բռնութեան
Եւ փայլի արև սուրբ ազատութեան.
Կեցցէ՛, կեցցէ՛, մեր ուխտը—
յեղափոխութիւն:

Թո՛ղ ընկնի բուրժուան ցեցը մարդկութեան,
Ծածանի դըռը լոյս ճշմարտութեան.
Կեցցէ՛, կեցցէ՛, աշխատանք և բանւորութիւն:

Թո՛ղ ջարդւին շղթայք ցած ըստրկութեան,
Քւ խաղառ կորչի հետքը բռնութեան.
Կեցցէ՛, կեցցէ՛, միութիւն և եղբայրութիւն:

Թող երգում կարդայ բանւորն ընկած
Եւ ուխտ կատարէ թշուառն հալածւած.
Որ կռիւ մղէ ընդդէմ թշնամեաց—
Յանուն փրկութեան իւր թշուառ եղբարց:

Կեցցեն եղբայրք մեր բանւորք,
Կորչին անարգ բռնաւորք:

Բանւոր.

*) «Ազատ Հայաստան»—Օրդան Հայ բանւոր
յեղափոխականների ասօցիացիայի. 1893 թ. № 4.

Յ Ա Ռ Ա Զ

Ա. ՊԵՇԷԵԻԳ.

Յառաջ աներկիւղ, առանց վարանման,
Եղբարք, դէպի գործ դիմենք սրտալի.
Երկընթուփն արդէն մեր սուրբ փրկութեան
Ես այլը տեսայ վառած լուսալի:

Զեռք ձեռքի տւած յառաջ միասին
Ընթանանք, եղբարք, վստահ ու անահ.
Եւ ապաւինած գիտութեան զրօշին
Թող մեր միութիւնն աճի, ամրանայ:

Մենք ճշմարտութեան ազատ բարբառով
Մեղք ու ստութիւն կը պատուհասենք,
Եւ քնէածոյսերին զարթնցենելով
Դէպ ճակատամարտ յառաջ կը տանենք:

Եւ չենք ըստեղծիլ կուռքեր մեզ համար
Մենք ոչ երկնքում, ոչ երկրիս վերայ.
Ամենայն բարիք թող տայ մեզ աշխարհ—
Երկրպագութիւն չենք անիլ նոցա:

Մենք մաքուր սիրոյ վարդապետ կ'լինինք
Տընանկ աղքատին, մեծատուններին,
Եւ գորա համար թող որ հալածւինք—
Կըներէնք մենք մեր թշնամիներին:

Երանի՜ նորան, որ գոռ մաքառման
Եւ հոգսերի մէջ իւր կեանքն է մաշել,
Պըղերգ ու խարդախ ծառայի նըման
Իւր քանքարն հողում անշահ չէ թողել:

Սուրբ ճշմարտութիւն վառած որպէս ջահ,
Թող մեր ուղեցոյց աստղիկը լինի.
Եւ հաւատացէք, աշխարհիս վերայ
Ազնիւ ձայնն իզուր չը պիտի անցնի:

Լսեցէք, եղբարք, ձեր եղբօր խօսքին.
Քանի մեր մատաղ եռում են ոյժեր՝
Յառաջ ու յառաջ դիմենք միասին—
Ի՛նչ էլ բաղդը մեզ վիճակած լինէր:

Թարգմ. Յովն. Յովն.

ՍԹԱՓԻԱԾ ԲԱՆԻՈՐԸ

Հսկայ տիտանը զարթել է քնից,
Շարժուում է առաջ որպէս մի առիւծ:
Բանտ ու կախաղան, մտրակի հարւած,
Արդէն անոյժ են, ով մեծ բռնաւոր,
Կանգնեցնել այդ վեհ, յաղթական գնացք:
Քնով թարմացած, նա ոյժ ստացած,
Ըմբոստ, յանդուգն յառաջ է նետուում,—
Գալիս է շանթել իր դահիճներին,
Պատուել սև դիմակ ոճրագործներին
Նւ որպէս վրէժ տւած զոհերի—
Ջարդել, տըրորել նենգ բռնաւորին:
Դէհ, յետ նահանջէք, բանւորն է գալիս—
Այժմ նրանն է ոյժ և իրաւունք,
Դէհ, ծռենկ շոքեցէք, հսկան է գալիս:

Եմի-

ՇԼԻՍՍԵԼԻՔՈՒՐԳԵԱՆ ԿԱԼԱՆԱԿՈՐ ՎԷՐԱ ՆԻԿՕԼԱԵԻՆԱ ՖԻԳՆԵՐԻՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Եթէ, ընկեր, դուրս գաս բանտից,
Ում սիրում ես՝ տեսնես, գրկես —
Չըմոռանաս դու իմ մօրը:

Յանուն ամենի, ինչ սուրբ է կրկրում,
Մաքուր, սիրելի և թանկ մեզ համար —
Իմ մասին նրան տեղեկութիւն տուր:

Ասա դու նրան՝ որ ես կենդանի,
Որ չեմ որոնում ինձ ուրիշ վիճակ,
Հաւատարիմ եմ իդէալներս...

Այստեղ ըսկզբում ծանր էր ինձ համար —
Սոսկալի ճընշումն դառն անջատման
Ուզում էր փշրել ու խորտակել ինձ:

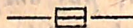
Բայց չըխորտակեց: Էլ չեմ սարսափում
Որ սրտումս այլես ես յոյսեր չունեմ
Մօրըս գըրկելու:

Չեմ խնդրում մօրս, որ նա սիրէ ինձ.
Ըզգում է սիրտս՝ որ առանց խընդրի
Նա յիշում է ինձ, փափագում
Նւ իմ պատկերս սըրտի մէջ պահում:

Բայց թող չ'արտասուի նա ինձ յիշելով —
 Աս ուրախ, կայտան... Թող հարազատըս
 Զըտանջէ անձը դառն վըշտերով:

Աղօթքում միայն թող լիշէ նա ինձ,
 Հեռւից օրհնանքով հովանի լինի—
 Որ խաչը ծանր իւր դուտարը տանի:

Ազգայն. Գ. Մարտ.

Ե Ր Գ Չ Ի Ն.

Համեստ երգիչ, քո սըրտումն է
 Այն անմեկին երկինքը.
 Ըսկիզբ. վախճանն և՛ կեանք և՛ մահ,
 Նրանց անյայտ գաղտնիքը:

Առաջ դու ինձ, այն կոխը
 Որ կոշւում է գոյութեան,
 Պիտի խեղդէ՞ իր արգանդում
 Ամեն իդէալ, ամեն բան:

Առաջ դու ինձ վերջին խօսքըդ,
 Եյդ վըշապը պիտ կճւլ տայ
 Այն սուրբ խաչը սիրոյ, գութի,
 Որ բարձրացաւ Գողգոթայ:

Գողգոթայի նահատակը
 Ի՞նչ աւանդեց աշխարհին.
 Հաւատ, Յոյս, Սէր, թէ լոկ ցնորք
 Նա պահ տըւեց տըկարին:

Սակայն երգիչ, հաւատ ունիմ,
 Հաւատ զօրեղ այն խաչին—
 Որ այլանդակ, բռնի ոյժեր
 Սիրոյ առաջ պիտ կորչին:

Ար. Խնկոյեան.

* *

Շնկեր իմ, եղբայր, դու վաստակաբեկ
 եղբայր իմ տանջւած,
 Ով որ էլ լինիս դու, մի վնասիր.
 Թող հեծէ թշուո, անարդարութեամբ,
 Հարիքով լցւած,
 Դառն արտասուներով ողողւած երկիր,
 Թող որ խորտակւած ռաւակոխ լինի
 քո սուրբ իղէալ.
 Թող անմեղներն արիւնն յորդանայ,—
 Հաւատան, եղբայր, կըզայ ժամանակ—
 կըկորչի Բաալ,
 Եւ նորից երկրին սէր կըտիրանայ:

Ո՛չ շղթաների դաժան բեռի տակ,
 ոչ փուշ պսակով
 Եւ ոչ ծանր խաչ կորացած ուռին,—
 Նա աշխարհ կըզայ մի նոր զօրութեամբ
 և մի նոր փառքով,
 Բազդի պայծառ ջահն անյողգող ձեռին,
 Եւ էլ չի լինի աշխարհում արցունք,
 ոչ թշնամութիւն,
 Ոչ մոռցւած շիրիմ և ոչ ըստրուկներ,
 Ոչ կարօտութիւն, անլոյս, մահառիւծ
 սև կարօտութիւն,
 Ոչ սուր, ոչ մահու խայտառակ սիւներ:

Գիտեմ, իմ ընկեր, չէ մի պատիր յոյս,
 ո՛չ ցնորք վաղանցիկ
 Սիրոյ անձկալի գալուստը պայծառ.
 Չորս կողմըդ նայի՛ր,— չափազանց
 արդէն ճնշում է չարիք,
 Եւ խիստ է արդէն գիշերը խաւար:
 Տառապանքներից աշխարհը կ'ընկճւի
 և կըթուլանայ
 Նա անմիտ կուից, արեան մէջ խեղդւած,—
 Եւ դէպի սէրը, մեծ սէրն անձնագոհ,
 աչքը կ'ամբառնայ,
 Աչքը՝ վշտալի աղերսով լցւած...

Նաղթօցից—Յովն. Յովն.

Ե Ր Դ Ո Ի Մ.*

Օ. Սճէգիճայից.

Օրը լուսանում էր արտասուներքների ու տխրութեան մէջ: Գերեզմանատանը ծառերի ճղները մեղմիկ տարուբերում էին ու սուսփում իրանց տերեւները: Ձիւնը հալւում էր և պղտոր առւակներ գոյացնելով վազում գէպի ցած ու նրա սպիտակ սաւանի տակից աւելի և աւելի որոշակի դուրս էին ցցւում գերեզմանների գէպի մի կողմ թեքւած խաչերը, գերեզմանաքարերը, արձանները: Հեռւում, մառախուղի մէջ պարուրւած հրեշտակաւոր ձանք վեր էր բարձրացրել իր մարմարէ խաչը:

Եւ առաւօտեան գունաթափ արշալոյսի մէջ ինչ որ տխուր ու վշտացուցիչ բան էր նկատւում:

Նոքա գերեզմանատուն եկան տխուր, վշտահար ու խաւար գէմքերով: Կանայք ու տղամարդիկ, երէտաքաղներ ու ծերեր—բոլորն էլ թաղման տխուր քայլերդն էին երգում, որի խօսքերը պատուելով քնա-

թաթախ օդը՝ հեռւում հառաչի արձագանքներ էին ծնեցնում...

Դուրս գոհ գնացիք վճռական կռուում, ժողովրդի անսահման սիրոյն.

Դուրս չխնայեցիք նրա կեանքի համար, Ո՛չ սէր, ո՛չ պատիւ, ոչ ազատութիւն...

Սև դագաղը՝ գետնին դրեցին, դրօշակները ծալեցին: Եւ ճնշող լուսթիւնը իր սև թեւերը տարածեց որբացած մարդկանց գլուխների վրայ:

Եւ նախ բան սև հողի գունդը կընկէր դագաղի ծածկոցի վրայ, առաջ եկաւ մի ծեր, հիւանդոտ մարդ, բարձրացաւ գերեզմանաքարերից մէկի վրայ ու սկսեց խօսել: Նրա ձայնը—ուժեղ ու հնչիւն, մեծ լուսթեան խուլ պատն էր ճեղքում և տարածւում օդի մէջ: Գերեզմանաթմբերի ու գերեզմանաքարերի վրայ իսկոյն երկացին մարդիկ, որոք ազահուլեամբ լսում էին ծերուկի խօսքերը ու նոցա խոժոռած աչքերը հաւատով լի նայում էին նրա ծեր, արտասուալի, ցաւատանջ գէմքին:

Նա ասում էր.

—Այս սարսափելի առաւօտը, անդուլթ դահիճների ձեռքով կեանքից զրկւած մեր ընկերների գերեզմանների առաջ կրդեանք: որ քանի կենդանի է մեզնից գէթ մէկը. — կենդանի, ուժեղ ու անյաղթ պիտի մնայ այն

գործը, որին ծառայել են նորա... Երգ-
ւում եմ:

Եւ մարդկանց անազին խումբը մի շնչով,
մի հառաչով պատասխանեց.

— Երգում եմք:

— Այն դագաղի առաջ, որի մէջ ամփոփ-
ւած է մի ծաղիկ, ուժեղ և փառաւոր կեանք
երգւենք, որ երբէք չենք զիջիլ մեր թշնա-
միրներին, մինչև որ այն բոլոր պահանջները,
որոնց առաջադրել ենք մենք, իկատար չեն
ածել: Մենք կ'իլուենք մինչև մեր արեան
վերջին կաթիլը, առանց զիջելու մեր թըշ-
նամիրներին ընկերների սուրբ գիակներով
ծածկւած հողից մի փոքրիկ կտոր անգամ:
Մեր զաւակների մէջ մենք կ'ըմտցնենք իս-
կական, շօշափելի ազատութեան ծարաւ և
մարտիկների ոյժ ու անվիհեր քաջութիւն:
Երգում եմ:

Եւ մարդկանցով ծածկւած բլուրներն ու
գերեզմանաքարերը պատասխանեցին.

— Երգում եմք:

— Երգւենք, որ մեր փոխադարձ սիրոյ
ամբողջ ոյժով այստեղ պառկած ընկերների
վրէժը կ'իլուենք թշնամիներից: Նոցա թա-
փած անմեղ արեան տեղ կ'ընթացեն ճըն-
շումների ու բռնութիւնների սատրապները:
Վրէժ դահիճներին... Վրէժ բռնակալնե-
րին... Երգում եմ:

Եւ մառախլապատ, լաց լինող առաւօտը
հաղարաւոր տխուր, բայց հուժկու երևէջնե-
րով պատասխանեց.

— Երգում եմք:

Եւ այդ խօսքերի հետ միասին դագաղի
սև ծածկոցի վրայ ընկաւ սառը հողի վեր-
ջին բուռը, իսկ օդը դողաց տխուր քայլերով
ուժեղ հնչիւններով:

Եւ ժողուրդը կըզարթնի մի օր, —

Ազատ ժողովուրդ, վեհ և զօրաւոր...

Վ. Թումանյան.

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՁԵՁ.

Խաղաղութիւն ձեզ, սուրբ մարտիրոսներ
Որ կուի դաշտում ընկաք անվեհեր,
'Իսկ ջուր ու ցամաք արեամբ ներկեցիք;
Որ ձեր արիւնով փրկէք հայրենիք.
Դուք սուր առնելով, սըրով կամեցաք,
Փշրել բռնութեան շղթայ ու կապանք,
Բայց, աւանդ, ձեզ հետ մեռան ձեր ըզձեր...
Խաղաղութիւն ձեզ, սուրբ մարտիրոսներ...

Խաղաղութիւն ձեզ, ազգի քնձ որդիք,
Սև հողն է այժմ ձեզ առել իւր գիրկի.
Ձեր արեամբ ցողած սար ու դաշտերում
Վհա խնդալից նոր կեանք է հուում.
Նորից փթթել է գարուն ծաղկաւէտ,
Բայց, աւանդ, դուք էլ չէք փթթիլ յաւէտ.
Ցուրտ գերեզմանն է ձեզ առել իւր գիրկի...
Խաղաղութիւն ձեզ, ազգի քնձ որդիք:

Խաղաղութիւն ձեզ, հերոս եղբայրներ.
Թող չըվրդովեն ձեր սուրբ նշխարներ.
Ձեր վերջին կամբը՝ «անէ՛ծք թշնամուն»
Մենք միշտ կը պահենք իբրև սրբութիւն.
Անէ՛ծք և վրէժ—գոքա մեր միակ
Կըլինեն կեանքի հզօր նպատակ.
Դժնեցէք խաղաղ, հերոս եղբայրներ,
Թող չըվրդովեն ձեր սուրբ նշխարներ...

Թարգ. Ա. ԽԱՏՈՒԵԱՆ

*
* *

Ա՛խ մեր սիրտը լիքը դարդ ցաւ,
Օր ու արեւ չըտեսանք,
Վա՛խ, մեր օրը սևով անցաւ,
Աշխարհից բան չիմացանք:

Հարուստ մարդիկ կուտեն խմեն,
Աշխարհի ճոխ սեղանից.
Մենք աշխարհի խորթ տղերքն ենք,
Մեզ փայ չըկայ աշխարհից.

Խեղճ աղքատը դառը դատի
Դատարկ նստի, է՛յ աշխարհ,
Էլ քնչո՛ւ ես քարը թողնում
Քարի վերայ, քան աշխարհ:

Խեղճ աղքատի հոգին գուրս գայ,
Քարից, հողից հաց քամէ:
Բեռով հացը հարուստին տայ,
Հարուստն ուտէ, վայելէ:

Ա՛խ մեր սիրտը լիքը դարդ ցաւ,
Օր ու արեւ չըտեսանք.
Վա՛խ, մեր օրը սևով անցաւ,
Աշխարհից բան չիմացանք:

Ա. ԽԱՏՈՒԵԱՆ.

ՏԱՆՁԱՆՔԻ ԲՈՎԻՅ.

Վրայ բեր մուրճը պողպատէ սալին,
Ուժ տուր թեւերիդ, ջլոտ բազուկիդ,
Դէմ տուր սև կուծքդ կեանքի տանջանքին,
«Տանջանքն» է բաժին սև ճակատագրիդ:

Բայց մի վհատիր քո չարքաշ կեանքից,
Չըկայ մի հանգիստ ատանց տանջանքի
Յուսահատութիւն — հեռու քո մըտքից,
Չի ծնւի մանուկն առանց երկունքի:

Նորից նոր հարւած իջիր պինդ սալին,
Քանի դեռ ուժ կայ կոշտացած ձեռքումդ.
Մուրճի զարկերից թող թընդայ դետին,
Քանի դեռ կեանք կայ տանջւած կըրճքումդ:

Վրայ բեր մուրճը զօրացած թափով,
Փշրիր ամբակուռ օղեր շրջթայիդ,
Ձէնք ու շրթային վերջ տուր մի թափով,
Վերջ քո չարատանջ մռայլ օրերիդ:

Երկար տանջւեցիր քո ձեռքով կոփած
Պինդ շրթաների զընդանների մէջ.
Նւ դալուկ գէմքիդ ժըպիտը մարած՝
Կեանքըդ մաշեցիր տիղմի, փոշու մէջ:

Հերիք է ինչքան տանջւեցիր իզուր,
Ձէ՞ որ տանջանքն էլ իր վախճանն ունի.

Վաղուց ես քամում կեանքի սև մըրուր,
Քեզ կապող շղթան հերիք քեզ մաշի:

Արիւն քըրտինքը դալուկ ճակատիդ՝
Կեանքդ ես քաշ տալի ծանր բեռի տակ-
Անողոք բազդի վէրքը բաց կըրճքիդ՝
Հեծում ես քո խոր վըշտիցն անյատակ:

Բայց մի վհատիր դաժան քո կեանքից,
Ուժգին զարկ մուրճը պողպատէ սալին.
Ձարկ թափով, փշրէ կուռ շրջթան քեզնից,
Վերջ դիր անողոք քո ճակատագրին:

Գ. Մելոյեան.

*
*
*

Կուզէի՝ որ լոյսը փայլող այս
ազատութեան,
Թանձըր խաւարի խորշերը լոյս տար,
ևս ողջ մարդկութիւն հասնէր նրա մէջ՝
Բաղդի, բարիքի և երջանկութեան:
Որ եղբայրութիւն և սէրը մեր մէջ
Հանապազ, ընդմիջտ որ թաղաւորէր,
Փայլէր մեզ վրայ լոյս ճշմարտութիւն,
և արդարութիւնը որ մեզ հետ ապրէր:

*

Կուզէի՝ որպէսզի ամեն մէկը մեզանից,
Բաց անէր իրար իւր ամբողջ հոգին,
ևս այս փառաւոր օրը մեզ համար,
Ինչպէս իւր անձը սիրէր ուրիշին,
Հաւատար, ծառայէր ճշմարտութեանը,
Ապրէր, աշխատէր ուրիշի համար,
ևս որ մեզանից ոչ մէկը երբէք
Չար գործ մտածել իրեն թոյլ չտար:

*

Կուզէի՝ որ դուք, մարդիկ, իմ եղբւրք,
Որ ազատութեան այս վեհ գարնան հետ
Նըջանկութիւնը՝ բարիք ձեզ ծաղկէր,
Խաղաղ անցնէին ձեր կեանքի օրեր,
Ոճրագործ, ոսկեայ դաժան Բաալը—
Երբէք չըկանգնէր այլևս ձեր առջև,

Մարդկանցից ոչ ոք չըհամարձակէր,
Նրան խոնարհել մեզ մօտ, մեր միջև:

*

Կուզէի՝ որ կեանքը աշխարհի վրայ
Գեղեցկի, մաքրութեան մի օրէնք դառնար,
ևս մարդկանց տենչանք՝ մի կայծ մութի մէջ,
Վեհ ազատութեան որ իւր փայլը տար:
ևս ոչ ոճրային՝ «ես ինձ եմ ուղում»,
ևս ոչ խայտառակ «իմը» խօսացէր,
Այլ եղբօր համար, որին սիրում եմ,
Որ նրա համար ամեն ինչ կատարէր:

*

Ե՛կ, դժբախտացած, եղբայր-քաղաքացի,
Հրճւիր ձեռք բերած այս ազատութեամբ,—
Հլու, հնազանդ է տիտան-իշխողը,
Գու ինքդ էլ այժմ անկախ ես, ազա՛տ:
Խեղճ քեզ կասի՝ ճամբադ գնայ վստահ,
Այժմ ազատ ես, էլ շղթայ չունես,
Ուրախ, համարձակ դու բախդ կոխի քեզ,
Որ այժմ մուրճը քո ձեռքում ունես:

Ազատ քաղ, Գ. Մ.

ՀԱՆՔԱՀԱՆԸ.

Վճռակերտ հայտնի

Գլուխն է ցաւում յողնած ուսերին,
 Զարկը դարկին է յաջորդում անփոյթ,
 Եւ լոյս սփռելով մթին պատերին
 Ճառագայթում է լամպարը աղօտ:

Զարկիր հանքահան, վիճակիդ խոնարհ,
 Յիշիր, չես կռել դու բաղդ քեզ համար:

Փորում ենք ցերեկ, փորում ենք գիշեր,
 Գիտնի սրտին ենք ձգտում յարածուն.
 Քարոտ խորքերից ջանքով աներեք
 Գտել, հանել ենք մենք գանձեր անհուն:
 Զարկիր հանքահան, մի լինիր ներհակ,
 Գուցէ քեզ կռես երջանիկ վիճակ:

Ո՛հ, ի՞նչ աղմուկ է, հառաջ, աղաղակ...
 Սև է մեր գործը և վտանգաւոր.
 Այստեղ մէկը չէ մարել մեն-մենակ
 Քարերի տակին կրճկւած անգոր:

Զարկիր հանքահան, վիճակիդ խոնարհ
 Յիշիր չես կռել դու բաղդ քեզ համար:

Ծանր է մեր գործը, և երբ լոյս աշխարհ
 Մենք դուրս ենք գալիս յողնած ամբոխով,

Դաժան է մեր դէմը՝ թէև քաղցրաբար
 Կիրն ու երեխայ ձայնում են երգով:

Զարկիր հանքահան, մի լինիր ներհակ,
 Գուցէ քեզ կռես երջանիկ վիճակ:

Սահում է կեանքը, իսկ գեանի տակից
 Զարկը հնչում է միշտ էլ չափածոյ,
 Թօշնում է ձեռքը երկաթ քլունգից.
 Սրտին կուտակւած հոգսը անհաճոյ:
 Զարկիր հանքահան, վիճակիդ հոնարհ,
 Յիշիր, չես կռել դու բաղդ քեզ համար:

Հսւում է ինչպէս մթին անկիւնում
 Բիրտ հոհում է ողին հեգնարան.
 Ու փափում է խոնաւ խաւարում
 Պարում, զրգում ալանջը մարդկան:

Զարկիր հանքահան, մի լինիր ներհակ
 Գուցէ քեզ կռես երջանիկ վիճակ:

Թարգ. Նարիկ.

*
*
*

Դու, որի համար դեռ ճառագայթով
ցերեկն է փայլում,
Քիշերն աստղալից պսակով անցնում
լազուր երկնքով,
Որին շնչել և ապրել ո՛չ սարափն է
խանգարում,
Ո՛չ ցածր կամարը բանտի, ոչ շղթայն
ձեռքի,
Քարեայ դադաղներից, և՛ նեղ և՛ ժանգոտ,
Ալիսայ, գրանիտի և ալիսների
հսկողութեան տակից,
Կոչերը մեռելների, ո՛վ Ազատ եղբայր՝
անա, ընդունիր
Այո՛, մենք խլած թշնամիներից,
Մեր հայրենիքից, մերձաւորներից,
բարեկամներից,
Դադլած կրակով, յոշոտած մտրակով,
Շրջապատւած դահիճների անգութ
ամբոխով...
Թող այս երգը՝ որպէս հնչիւնը մարտական
փողի,
Մեզանից թռչի դէպի լայն աշխարհ՝
թնդայ սրտերով
եւ թող մեզ համար նա ազօթք լինի
մի անշուք թաղման,
Իսկ ձեզ՝ ողջերիդ — գոհար օրերի մի
նոր աստիճանէ
Նաղդալից. Ազատ, լմարգ. Գ. Մ.

ԸՆԿԱԾՆԵՐԻՆ.

Աս ձեզ եմ երգում սուրբ մարտիրոսներ,
Որ խուլ գիշերին լուսաջահն առած,
Սլացաք հանդէպ ծագող նոր այգին,
Եւ ընկաք ազատ թե-թեւի տւած,
Ժպիտն երեսին, յոյսերով վաււած:
Ձեր յաւերժ լուծ սուրբ շիրիմներին
Պատիւ, մեծարանք, որ կոյր ամբոխին
Ասուցիք ատել բռնութիւն, կապանք
Եւ ամբողջ թափով սիրել ազատ կեանք:
Ձեր յիշատակին միշտ յաւերժ յարգանք,
Որ մեզ ուսուցիք սեղմւած շարքերով
Ըմբոստ, համարձակ յառաջ արշաւել
Եւ ազատութեան նորածին կուռքին
Դեռաբոյս կեանքեր անահ զոհ բերել:
Աս ձեզ եմ երգում, սուրբ մարտիրոսներ,
Որ խաւար գիշերն լուսաջահն առած
Հանդէպ վազեցիք ծագող նոր այգին
Եւ ընկաք հպարտ, մեզ տալով աւանդ —
Նա կապրի միայն, ով զոհ կտայ շատ:

Էմիլ.

ԽԱՉԻ ՆԵՐՔՈՅ.

Գիշերւան այս սե, ահեղի խաւար
 Զըվհատեցնէ թող քեզ, իմ եղբայր.
 Վառ աւետարեր օրւայ է նշան
 Այդ արշալոյսի ընկերն անբաժան:

Զէս տեսել, ինչպէս մռայլ փոթորկին
 Յաջորդում է միշտ լուսագեղ եիկին,
 Եւ քաղցր ժպիտով արեգը պայծառ
 Գըգւում է կրկին սար, դաշտ ու անտառ...

Խաչիդ տակ ճնշւած դարձեալ դու յուսն—
 Փրկութեան քո ժամն անշուշտ պիտի գա՛ւ.
 Նրեամբ ներկեցաւ առաջ Գողգոթան
 Ապա թէ ծագեց սուրբ օրն յարութեան:

Յովն Յովհաննիսեան.

2013

12270

ԳԻՆՆ Է 35 ԿՈՊ.

Դուժարով գնողներին 20% զեղջ:

Ցանկացողները կարող են զիմեի հետևեալ
հասցեով՝ Александровъ, тип. Малха-
сянца, Г. Мартиросяну.

